

До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.03
у Національній академії внутрішніх справ
ДП - 680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

ВІДГУК

офіційного опонента

**доктора юридичних наук, професора Мисливого Володимира Андрійовича
на дисертацію Запорожець Руслани Андріївни на тему «Запобігання
шахрайству у сфері іпотечного кредитування», поданої на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 –
кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право**

Відгук підготовлено на підставі вивчення рукопису дисертаційного дослідження Запорожець Руслани Андріївни «Запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування», автореферату дисертації і наукових праць здобувача, опублікованих за темою дисертації. Дисертація являє собою рукопис обсягом 288 сторінок і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (246 найменувань) та додатків.

Актуальність обраної теми. Відповідно до Конституції України важливою функцією держави є забезпечення громадської безпеки суспільства, належного правопорядку, гарантованого захисту правовими засобами конституційних прав та інтересів громадян, суспільства, державних громадських і приватних структур. Серйозну загрозу в умовах трансформаційного суспільства на шляху розбудови України як правової держави створює злочинність.

В умовах виникнення та становлення ринкових відносин особливу небезпеку уявляє шахрайство як досить поширене явище, оскільки і звичайні, і нестандартні форми бізнесу можуть здійснюватися в межах чинного законодавства. У процесі розвитку нових форм та методів господарювання інколи дуже складно визначити ознаки прогресивних паростків економічної, бізнесової діяльності і появу нових способів злочинної поведінки у цій сфері суспільних відносин. Небезпечність шахрайства завжди була і залишається досить актуальною кримінально-правовою та кримінологічною проблемою,

ВДЗР НАВС	
Вх. №	4770
20	09
кількість аркушів	
осн. док.	19 додаток —
17 р.	

особливо в кредитній, фінансовій та банківській сферах, яким зазначеними злочинними діями заподіюються великі збитки, що у свою чергу негативно впливає на економіку країни, часто викликає напругу в суспільстві, негативно впливає на міжнародний авторитет держави.

Особливо це стосується необхідності активної протидії на ринку нерухомості, адже, як вірно відзначає здобувач, вирішення цієї нагальної для значної частини населення проблеми забезпечення житлом є запорукою стабільного розвитку економіки. Тим більше, що за даними статистики в Україні близько 70 % громадян потребують поліпшення житлових умов, адже лише в м. Києві за період з 2014 по червень 2017 р. було укладено 13651 угода купівлі-продажу квартир на вторинному ринку і 20589 продано в недобудованих будинках. Водночас злочинна діяльність шахраїв у сфері іпотечного кредитування активізується пропорційно збільшенню кількості угод на ринку нерухомості.

З цих міркувань є всі підстави стверджувати, що обрана дисертантом тема для дослідження має пріоритетний характер для потреб правоохоронної діяльності, важливе теоретичне та прикладне значення. Актуальність роботи Запорожець Р. А. обумовлюється також тим, що вона відображає сучасний стан ринкових відносин у специфічній сфері іпотечного кредитування під час процесу реформування кримінального, кримінального процесуального та інших галузей законодавства, що відбувається в сучасних соціальних, економічних та політичних умовах розвитку суспільних відносин в Україні.

Обрана дисертантом тема дослідження, її предмет, а також використані підходи щодо вирішення теоретичних і прикладних завдань не викликають сумніву, оскільки їх засадами є належне та всебічне осмислення автором наукових питань, пошук нових знань, які демонструє автор наукової праці у галузі кримінології та кримінального права.

Актуальність дослідженої теми знаходить своє підтвердження також у тому, що здобувач, поряд з розкриттям теоретичних і прикладних питань запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування, пропонує власні

розроблені рекомендації щодо вдосконалення кримінального та цивільного законодавства України. Аналіз запропонованих автором положень дає підстави для висновку про його обізнаність і компетентність у галузі наук кримінально-правового циклу, здатність до інтеграції соціологічних, економічних, юридичних й інших знань та їх застосування при розв'язанні завдань дисертаційного дослідження.

Поряд з актуальністю теми дисертації, її теоретична й практична цінність простежуються через зв'язок змісту роботи *із науковими програмами, планами, темами*, зокрема з основними положеннями, що містять: Закон України від 11.07.2001 р. «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки»; Концепція Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, ратифікована Законом України від 21.11.2002 р.; Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008; План заходів щодо реалізації Концепції реформування кримінальної юстиції України, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.08.2008 р. № 1153-р; Перелік пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на 2015-2019 роки, затверджений наказом МВС України від 16.03.2015 р. № 275 (п. 5.16); Постанова Верховної Ради України від 31.03.2016 р. № 1073-VIII «Про Рекомендації парламентських слухань на тему «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України»; Указ Президента України від 06.05.2015 р. № 287/2015 «Про Стратегію національної безпеки України»; Указ Президента України від 15.03.2016 р. № 96/2016 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27.01.2016 р. «Про Стратегію кібербезпеки України»»; Основні напрями наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014-2017 роки (п.п. 1.2.2, 3.3.12).

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол № 3 від 18.11.2015 р.). Дисертація включена

Координаційним бюро Національної академії правових наук України до переліку тем досліджень з проблем держави і права (№ 775, 2015 р.).

Отже вважаємо, що є достатні підстави визнати, що вказана робота є важливою теоретично-прикладною науковою розробкою питань запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування в кримінологічній теорії та кримінальному праві України.

Узагальнюючи складність та значення проблеми запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування у кримінологічній доктрині та кримінальному праві, її очевидну важливість для цих галузей юридичних наук, вибір та **обґрунтування теми дисертації, об'єкта і предмета дослідження**, теоретичну і прикладну складові розв'язання наукового завдання щодо дослідження запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування, зміст і доцільність основних положень, висновків, пропозицій та рекомендацій, вироблених Запорожець Р. А., їх слід визнати своєчасними та актуальними для науки кримінального права та кримінології.

Ступінь обґрунтованості висновків, пропозицій та рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Вивчення та аналіз наукової праці Запорожець Р. А. засвідчує, що здобувач додержується стандартів, нормативів і рекомендацій, що пред'являються до виконання дисертаційних досліджень, обирає доцільні методи, способи і прийоми наукового пошуку, на підґрунті чого напрацьовує необхідну теоретичну, нормативну та емпіричну бази, які поряд з аналізом теоретичних положень і практики використовує для підтвердження своїх наукових висновків.

Вивчення дисертації, автореферату та публікацій за темою дисертації дає підстави для висновку про компетентність здобувача та його творчу здатність самостійно вирішувати проблемні питання у галузі кримінології та кримінального права, обирати раціональні шляхи їх розв'язання та пропонувати доцільні пропозиції.

Аналіз матеріалів дисертації показує, що методологічну основу дисертації у рамках обраної теми, визначення мети, об'єкта, предмета та її завдань

становлять положення діалектики, що дозволило дисертанту обрати найбільш доцільні шляхи до розробки ключових питань наукової праці. При цьому здобувач використав належний комплекс загальнонаукових та спеціально-наукових мет одів дослідження. Так автор, ґрунтуючись на загальнонауковій діалектичній характеристиці досліджуваного явища з використанням загальнонаукових методів пізнання, також використав такі спеціальні методи, як: історично-правовий, порівняльно-правовий, статистичний, соціологічний, формально-логічний, логіко-нормативний та інші (стор. 19).

У цілому охоплюючи зміст наукової праці, слід прийти до висновку про те, що дисертація Запорожець Р. А. відповідає сучасному рівню кримінологічної науки та теорії і практиці кримінального права стосовно злочинів у сфері іпотеки. У дисертаційному дослідженні автор звернув належну увагу на поглиблене вивчення європейського та світового досвіду протидії шахрайству у сфері іпотечного кредитування.

Позитивної оцінки заслуговує науково-теоретичне підґрунтя дисертації, яким є праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі кримінології, кримінального права, соціології та економіки з питань предмета дослідження.

Важливим підґрунтям дисертації є сформована здобувачем *емпірична база дослідження*, яку складають: дані статистики МВС України і Національної поліції України (2012-2017 рр.); практика судів України (2010-2017 рр.) з досліджуваного питання; результати соціологічних опитувань 150 працівників слідчих підрозділів правоохоронних органів; 158 архівних кримінальних справ та 187 кримінальних проваджень; узагальнені дані вивчення 159 вироків суду та аналітичні матеріали Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України, Генеральної прокуратури України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державної судової адміністрації України, Нацкомфінпослуг України, Держфінмоніторингу України (стор. 19-20).

Необхідно відзначити опрацювання дисертантом значної нормативно-правової бази дослідження, а також предметне та ґрунтовне опрацювання ним

судової практики з проблемних питань, пов'язаних з темою дисертації. Заслугує на позитивну оцінку здійснений автором ґрунтовний аналіз наукових розробок і дисертаційних досліджень, що виконувалися останнім часом в Україні.

Отже, вищевикладене дає підстави для висновку, що сформульовані у дисертації основні положення, пропозиції та рекомендації мають достатній рівень обґрунтованості, базуються на напрацьованій належній теоретичній, законодавчій та емпіричній базах, що забезпечує їх репрезентативність та наукову достовірність.

Наукова новизна висновків, пропозицій та рекомендацій, сформульованих у дисертації, визначається тим, що на сучасному етапі розвитку кримінології та кримінального права дисертація є однією із перших монографічних праць, присвячених комплексному дослідженню запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування. Основні положення дисертації Запорожець Р. А., які визначають наукову новизну дослідження, сформульовані на належному рівні (стор. 4-5 автореферату, стор. 10-11 дисертації). Оцінюючи новизну основних положень, висновків та пропозицій, слід відзначити, що в дисертації визначено конкретні завдання, розв'язання яких дозволило одержати нові теоретичні положення та висновки, що виносяться автором на захист.

До найбільш вагомих наукових положень, що характеризуються науковою новизною або її елементами, слід віднести такі: визначено поняття «шахрайство у сфері іпотечного кредитування» з виокремленням головних його ознак, зумовлених об'єктивними закономірностями становлення іпотечного ринку: предметом посягання є кредитні кошти та заставне нерухоме майно; способи вчинення залежать від етапів іпотечних кредитних правовідносин; обман полягає в повідомленні неправдивої інформації (штучному створенні фіктивних підприємств, залучення підставних осіб, повідомлення недостовірних відомостей, шляхом підроблення та використання підроблених документів); у механізмі шахрайства технологічно поєднано низку інших (супутніх) кримінальних правопорушень; розроблена комплексна

кримінологічна і кримінально-правова характеристика шахрайства у сфері іпотечного кредитування. Проаналізовано рівень, структуру й динаміку вказаних злочинів. Обґрунтовано положення про значну латентність цих злочинних діянь, проведено їх порівняння за кримінально-правовими та кримінологічними ознаками, сформульовано положення щодо тотожності кримінологічних характеристик вивчених злочинів з іншими злочинами фінансової спрямованості й обґрунтовано їх наукове та практичне значення; запропоновано організаційно-правові та засади вдосконалення взаємодії підрозділів НПУ з уповноваженими службами банків шляхом проведення спільних заходів щодо запобігання та виявлення правопорушень, обґрунтовано створення та ведення єдиного кредитного реєстру в структурі Національного банку України з метою поліпшення оцінки банками кредитного ризику та зниження частки вчинення шахрайства у цій сфері, а також розроблені методичні рекомендації щодо зменшення ризиків вчинення шахрайства у сфері іпотечного кредитування. Новизну роботи також складають інші положення з удосконалення та подальшого розвитку предмета дослідження (стор. 20-22).

Взагалі, вивчення та аналіз дисертації показує, що в роботі відповідно до мети та обраних завдань ретельно проаналізовано проблемні питання кримінальної відповідальності ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, обґрунтовано та запропоновано нові теоретико-методологічні положення стосовно цього злочину проти правосуддя, з'ясовано зміст його ключових понять і категорій, сформульовано висновки, пропозиції та рекомендації, які розв'язують важливе наукове завдання кримінального права щодо кримінальної відповідальності ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, та напрямки вдосконалення на цій підставі кримінального законодавства України.

У цілому дисертація являє собою системне теоретико-прикладне дослідження з комплексного вивчення теоретичних та нормативних питань запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування та формування пропозицій з вдосконалення діяльності щодо профілактичної діяльності

стосовно цього виду злочинності та вдосконалення норм кримінального й іншого галузевого законодавства і практики його застосування.

Так, у **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь наукової розробки вказаної проблеми, визначено зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами, окреслено мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження, визначено емпіричну базу, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів; надано відомості щодо їх упровадження та апробації; наведено характеристику публікацій здобувача, у яких відображено основні положення дисертації (стор. 15-23).

У **Розділі 1 «Соціально-правова природа шахрайства у сфері іпотечного кредитування»** розглянуто теоретико-методологічні засади дослідження проблем протидії злочинам цієї категорії, зокрема проаналізовано результати досліджень зазначеної проблематики, підходи до визначення «іпотечного шахрайства» та його співвідношення зі спорідненими категоріями, визначено місце злочинів у сфері банківського кредитування як окремої підгрупи злочинів у сфері кредитно-банківської діяльності, запропоновано авторське визначення іпотечного шахрайства, його види та критерії класифікації, досліджено зарубіжний досвід запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування у країнах з розвинутою ринковою економікою, а також можливості його впровадження в Україні (стор. 24-88).

Розділ 2 «Кримінологічна характеристика шахрайства у сфері іпотечного кредитування» присвячений розгляду основних кримінологічних показників злочинів у сфері іпотечного кредитування, їх детермінантів та характеристики осіб, які вчиняють ці злочини. Проаналізовано стан, структуру і динаміку шахрайства у сфері іпотечного кредитування та їх географію, констатовано тенденцію до зменшення кількості цих злочинних посягань, починаючи з 2013 р. (348), у 2014 р. (319), у 2015 (278), у 2016 (249), станом на перше півріччя 2017 – 153, що певною мірою свідчить про високу латентність даної групи злочинів, а також про більш ретельну підготовку до їх вчинення,

що підтверджується даними соціологічного дослідження.

З'ясовано, що детермінації іпотечного шахрайства сприяє: відсутність комплексних досліджень з методології протидії шахрайству та організації взаємодії служб і підрозділів фінустанов із співробітниками правоохоронних органів; законодавча обмеженість засобів виявлення та документування злочинів з боку працівників служб безпеки фінустанов; недосконалість інформаційних ресурсів стосовно осіб та фактів учинення іпотечного шахрайства; недоліки в організації правоохоронної роботи на ринках небанківських фінансових послуг, зокрема у сфері іпотечного кредитування, та інші фактори, що обумовлені причинним комплексом, який охоплює економічні, політичні, соціально-психологічні, правові, організаційно-управлінські та інші чинники, тісно взаємопов'язані між собою, і за кожним із них стоїть певне соціальне явище або проблемний ризик.

У цьому розділі розроблено кримінологічну характеристику особи злочинця, що вчиняє шахрайство у сфері іпотечного кредитування та виокремлено такі типи злочинців, які вчиняють злочини цієї категорії, а саме:

- 1) особи, які є керівниками банків, відділень і кредитних організацій (18,4 %);
- 2) особи, що належать до інших категорій працівників фінустанов (47,3 %);
- 3) особи, що являються учасниками іпотечних кредитних відносин (34,3 %).

З'ясовано специфічні ознаки як окремих виконавців, так і злочинних груп, що вчиняють шахрайство у сфері іпотечного кредитування, визначені типологічні риси вказаних суб'єктів «інтелектуальної злочинності» (стор. 90-143).

Заключний Розділ 3 «Кримінологічні заходи запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування», що складається з трьох підрозділів, відображає класичний у кримінологічній теорії підхід до запобігання злочинності через багаторівневу систему державних та громадських заходів, спрямованих на усунення або нейтралізацію причин та умов вказаної злочинності на загально-соціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях.

Дисертантом цілком вірно обґрунтовується, що заходи

загальносоціального запобігання злочинності у розглядуваній сфері мають стратегічне значення. До найважливіших з них він відносить: соціально-економічні; культурно-виховні; правові й організаційно-управлінські та надає розвернуті рекомендації щодо їх впровадження.

Окремо розглянуті спеціально-кримінологічні заходи запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування як цілеспрямована діяльність державних органів, громадських організацій, соціальних груп та окремих громадян, спрямована на усунення причин та умов вказаної злочинності, а також недопущення вчинення розглядуваних злочинів на різних стадіях протиправної поведінки залежно від її специфіки. Поряд із запобіганням корупційним діянням у цій сфері, пропонується: вдосконалення профільного законодавства; необхідність ведення державного реєстру «чорних» будівельних компаній та фінустанов; широке інформування населення про цю проблему, акцентування на конкретних рекомендаціях про те, як не стати жертвою шахрайства, а також практика призначення судами покарання особам, що вчинили шахрайські дії у вказаній сфері.

В останньому підрозділі дисертації автором аналізуються індивідуально-профілактичні заходи запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування, зокрема виявлення групи осіб із підвищеною віктимністю; поширення заходів віктимологічної профілактики через засоби масової інформації та інші (стор. 146-183).

У **загальних висновках** дисертації викладено основні результати проведеного комплексного дослідження, яке забезпечило на основі здійсненого теоретичного узагальнення створення кримінологічної характеристики шахрайства, що вчиняється у сфері іпотечного кредитування, яке включає аналіз кількісних і якісних показників указаного виду злочинності, детермінант, що її зумовлюють, осіб, які вчинили злочини у даній сфері, а також науково обґрунтовані рекомендації з удосконалення діяльності із запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування, що має важливе значення для кримінологічної науки теорії кримінального права та правозастосовної

практики (стор. 205-209).

Значущість дисертації для науки та практики визначається актуальністю дослідженої проблеми, а також достатньо обґрунтованим і належним рівнем наукової роботи. Зокрема висновки, пропозиції і рекомендації Запорожець Р. А. сприяють подальшому розвитку кримінологічної науки, теорії та практики кримінального права, вдосконаленню вітчизняного кримінального та інших галузей публічного законодавства і практики його застосування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що на підставі дослідження кримінологічної науки, теорії кримінального права і практики його застосування запропоновані рекомендації щодо запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування. Зокрема рекомендації, напрацьовані автором у дисертаційному дослідженні, використані у:

– *законотворчій діяльності* – при опрацюванні проектів змін і доповнень до законів України «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України» (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 13.07.2017 р. № 46/54 ВР);

– *практичній діяльності* – під час підготовки методичних рекомендацій з питань організації запобігання, виявлення та документування шахрайства у сфері іпотечного кредитування (акт впровадження Департаменту захисту економіки Національної поліції України від 23.02.2017 р., акт впровадження в Головне слідче управління Національної поліції України від 17.05.2017 р.);

– *навчальному процесі та науково-дослідній роботі* – для подальшого розроблення окремих положень кримінології та профілактики злочинів, а також теорії оперативно-розшукової діяльності та вдосконалення процесу її вивчення в навчальних закладах правоохоронного спрямування (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 10.05.2017 р., акт впровадження Національної академії прокуратури від 14.12.2016 р.).

Конкретні шляхи впровадження результатів дисертаційного дослідження визначаються тим, що теоретичні положення, узагальнення та висновки дисертації можуть бути підґрунтям науково-дослідницької діяльності

для подальшої розробки проблем протидії злочинам проти власності, у сфері господарської та службової діяльності, у сфері інформаційної безпеки та інших галузях для вдосконалення кримінально-правової охорони та запобігання злочинам, пов'язаним з шахрайством.

Заслужовують на впровадження пропозиції дисертанта, напрацьовані на основі проведеного дослідження, що передбачають удосконалення чинного законодавства України (стор. 209-211).

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні положення та висновки дослідження вміщено у наукових фахових виданнях, визначених для оприлюднення положень дисертацій. Кількість таких публікацій відповідає встановленим вимогам Міністерством освіти і науки України. Найбільш значущі положення дисертації опубліковані в 14 наукових публікаціях, з яких 5 опубліковано у наукових фахових виданнях, 1 у зарубіжному виданні та 8 тезах доповідей у збірниках наукових праць за матеріалами міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій. Зміст опублікованих робіт відповідає темі дисертаційного дослідження (стор. 287-289).

Вивчення дисертації показує достатню **апробацію** основних положень дисертації, теоретичні та практичні висновки й рекомендації яких оприлюднено на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях і круглих столах: «Основні напрями та проблеми протидії наркоманії» (м. Івано-Франківськ, 4.02.2016 р.); «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 25.03.2016 р.); «Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування» (м. Одеса, 14.04.2016 р.); «Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції» (м. Хмельницький, 15.04.2016 р.); «Європейська інтеграція України: сучасний стан та перспективи розвитку, присвячена Дню науки та 95-річчю Національної академії внутрішніх справ» (м. Київ, 22.04.2016 р.); «Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики» (м. Київ, 8.07.2016 р.); «Формування національної

правової системи України в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Київ, 21.04.2017 р.). «Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії» (м. Київ, 23.06.2017 р.).

Зміст автореферату та рукопису дисертації Запорожець Р. А. є *ідентичними* їх основним положенням та оформлені відповідно до рекомендацій «Основних вимог до дисертацій і авторефератів».

Зміст дисертації та її завершеність. У цілому науковий рівень рецензованої роботи дозволяє надати виключно позитивну оцінку змісту дисертації, визнати її завершеною науковою працею, яка характеризується єдністю змісту і є свідченням особистого внеску здобувача в науку, оскільки автором досягнута мета дослідження, а саме здійснена комплексна та системна розробка питань щодо теоретичних і практичних проблем, які виникають у процесі запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування, розроблено на такій основі науково обґрунтовані рекомендації, спрямовані на запобігання та припинення шахрайства у сфері іпотечного кредитування, підвищення ефективності існуючих форм і методів запобігання таким злочинам.

Актуальність теми дослідження, належний теоретичний рівень наукової праці та практична спрямованість дисертації забезпечують її суттєву цінність для кримінологічної науки, теорії та практики кримінального права України.

Оформлення дисертації. Дисертація оформлена згідно з існуючими нормативними вимогами і стандартами. Робота написана державною мовою, стиль викладення матеріалу – науковий, літературний.

Основні положення, висновки, пропозиції та рекомендації дисертації в цілому характеризуються аргументованістю, завершеністю та доведеністю.

Висновки та пропозиції, що викликають певні сумніви, зауваження або вказують на окремі протиріччя та можуть слугувати підґрунтям дискусії під час захисту дисертації. Окремі висновки та пропозиції автора виглядають недостатньо аргументованими й мають бути розглянуті в дискусії під час захисту дисертації.

1. Ключове значення при підготовці дисертаційного дослідження належить методологічно правильному визначенню мети, яку ставить в науковій роботі здобувач. Запропоноване ним формулювання мети як «здійснення комплексної та системної розробки питань щодо теоретичних і практичних проблем, що виникають у процесі запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування...» (стор. 18), потребує певного коригування, оскільки вживаний термін «розробка» в постановці мети є дещо уразливим, адже він за змістом більш автентичний поняттю процесу, а не результату. Оцінюючи намір автора щодо комплексного та системного вирішення теоретичних і практичних проблем теми дослідження, вважаємо, що задеклароване намагання дещо перевершує менш значний, але очікуваний від нього основний, кінцевий підсумок роботи – вирішення наукового завдання.

На наш погляд, враховуючи досить складний, але дійсно актуальний та необхідний предмет дослідження, обраний дисертантом – шахрайство у сфері іпотечного кредитування, вбачалось би за необхідне розглянути у першому розділі дисертації обраний методологічний підхід до формування вказаного предмета, оскільки інтеграція основних складів злочинів, спрямованих на незаконне одержання банківських кредитів (ст. 190, 222), супутніх і найчастіше пов'язаних зі способами підготовки, вчинення та приховування шахрайства (ст. 205, 231, 358, 361¹, 361², 362), а також протиправної діяльності службових осіб (ст. 364, 364¹, 365², 366, 367 КК України), створює значні труднощі для одночасного та системного аналізу їх кримінально-правової та кримінологічної характеристики, адже вони відрізняються особливостями своїх родових об'єктів. Думається, що це б полегшило автору логіку та обґрунтування наукового пошуку.

2. У підрозділі 1.2 «Поняття та види шахрайства у сфері іпотечного кредитування» дисертант вказує, що вчинення шахрайства у сфері іпотечного кредитування відбувається із зазіханням на такі види об'єктів, як: «основний – безпосередній об'єкт, тобто блага, цінності, яким заподіюється шкода або які ставляться під загрозу заподіяння такої шкоди (життя, здоров'я, майнові права),

а також «додатковий – безпосередній об'єкт (у даному випадку йдеться про майнові права громадян на нерухомість)» (стор. 52).

Разом з цим, ні закон про кримінальну відповідальність, ні теорія кримінального права не розглядають у якості об'єкта шахрайства життя та здоров'я особи. Тим більше, варто відзначити, що у подальшому здобувач цілком вірно наголошує, що «шахрайство відноситься до злочинів із ненасильницькою формою заволодіння чужим майном» (стор. 59).

Крім того, не можна погодитись з дисертантом стосовно того, що майнові права громадян на нерухомість є додатковим безпосереднім об'єктом шахрайства, адже зокрема саме в диспозиції кримінально-правової норми (ст. 190 КК України) він визначений у якості основного безпосереднього об'єкта.

3. Цілком обґрунтованим є висновок дисертанта щодо небезпечності кримінологічної ситуації на ринку іпотечного кредитування, а відтак необхідності забезпечення цієї сфери суспільних відносин «особливою кримінально-правовою охороною, як в силу недостатньої правової визначеності об'єкта кримінально-правової охорони, так і через недосконалість законодавства України про кримінальну відповідальність» (стор. 57). У зв'язку з цим було б важливо з'ясувати рамкове бачення автором відповідної системи кримінально-правових заборон у структурі Особливої частини чинного КК України.

4. Центральне місце в дисертації Запорожець Р. А. присвятила висвітленню кримінологічної характеристики шахрайства у сфері іпотечного кредитування, спираючись на традиційний зміст даного поняття в кримінології. Розглянувши на базі офіційної статистики рівень указанного виду злочинності, автор наводить кількісні характеристики, що відображають динаміку шахрайства у сфері іпотечного кредитування. Застосовуючи при цьому метод статистичної вибірки, дисертант констатує, що шахрайства, вчинені у сфері іпотечного кредитування, судами розглядається все рідше, а їх співвідношення до загальної кількості шахрайства, поєднаного із заволодінням нерухомістю,

займає мізерну частину, адже у 2013 році цей показник становив 2,24 %, у 2014 – 2,14 %, у 2015 – 1,08 %, а у 2016 році лише 0,69 % (стор. 102).

Проте, на наш погляд, автору слід було використати ці показники для окремого розгляду питомої ваги шахрайства у сфері іпотечного кредитування для з'ясування його місця у структурі з іншими видами злочинних посягань, пов'язаних із заволодінням нерухомістю у сфері фінансово-кредитних відносин, оскільки структура злочинності є обов'язковим елементом кримінологічної характеристики злочинності.

5. Аналіз дисертаційного дослідження показує, що одним із наскрізних висновків здобувача є його твердження про те, що шахрайству у сфері іпотечного кредитування притаманна не лише латентність, а навіть гіперлатентність, що балансує на рівні близько 1000 %, оскільки за даними експертних оцінок близько 11 % оформлених договорів іпотеки у цій сфері здійснюється на користь шахраїв (стор. 107). Цей висновок заслуговує на увагу, якщо врахувати наявність в Україні надзвичайно високого рівня тіньової економіки, що складає щорічно за останні три роки близько 40 % від офіційного внутрішнього валового продукту, в той час як злочини у сфері господарської діяльності складають у загальній структурі злочинності не більше 2,0 %. Такий парадокс вимагає обґрунтованого наукового пояснення, а отже важливим у цьому плані було б створення ефективної методики визначення дійсного рівня злочинів у сфері економіки, які характеризуються найбільшою латентністю.

6. Розглядаючи детермінанти злочинності, що є предметом наукової праці, дисертант цілком справедливо наголошує на відсутності ефективного правового регулювання кримінальної відповідальності юридичних осіб за злочини, вчинені у сфері банківського кредитування. Між тим, ця його думка цілком слушно стосується іпотечних відносин, особливо у сфері житлового будівництва, одною із злочинних ланок якого є системне порушення земельного законодавства під прикриттям легальної діяльності юридичних осіб, зокрема органів місцевого самоврядування. Разом з цим, слід констатувати, що

визнання юридичної особи в якості суб'єкта злочинного посягання на сьогодні не визнається пануючою доктриною національного кримінального права. У зв'язку з цим було б важливо з'ясувати, який же шлях пропонує здобувач щодо вирішення даного питання.

7. Автором у заключному розділі дисертації запропоновано заходи, спрямовані на запобігання вчиненню шахрайства у сфері іпотечного кредитування, які повинні включати: вдосконалення профільного законодавства; необхідність ведення державного реєстру «чорних» будівельних компаній та фінансових установ; оптимізацію призначення судами покарання за вказані злочини особам, які вчинили шахрайські дії у вказаній сфері, тощо. Разом з цим, слід відзначити, що при розгляді зарубіжного досвіду запобігання вчиненню вказаним діям у сфері іпотечного кредитування автор повинен був заощадити викладений ним матеріал саме для цього останнього розділу роботи, що дозволило б мати більш конкретне розуміння специфіки заходів запобігання цієї злочинності в нашій країні.

8. Пропонуючи спеціально-кримінологічні заходи щодо запобігання шахрайства у сфері іпотечного кредитування та враховуючи результати опрацювання емпіричної бази дослідження, яку становить опитування правоохоронців і працівників фінансових установ, дисертант приходить до висновку, що вчиненню цього виду злочинності сприяє «існування значної кількості дрібних «кишенькових» банків, які часто орієнтовані на обслуговування своїх засновників або тіньових кримінальних структур 63 % і 82 %» (стор. 174). Водночас, аналіз функціонування банківської системи показує, що станом на грудень 2013 року в державі нараховувалось 183 комерційних банки (див.: Клочко А. М., Мисливий В. А. Розбійні напади на банківські установи: кримінологічна характеристика та запобігання : монографія. – Суми, 2014. – С. 14), а на сьогодні їх кількість скоротилася до 88. У зв'язку з такою оптимізацією банківської системи, що відбулася останнім часом, варто з'ясувати позицію здобувача щодо можливого прогнозу впливу зазначеного фактору на злочинність, яка є предметом даного дослідження.

Разом з цим, слід відзначити, що наведені зауваження не зменшують наукового та практичного значення роботи, мають обмежений характер та не знижують загальний рівень виконаної Р. А. Запорожець наукової праці.

Висновок щодо кандидатської дисертації

Дисертант, поєднуючи питання кримінологічної науки, теорії і практики кримінального права, на належному теоретичному рівні здійснив аналіз та розв'язав важливе теоретико-прикладне завдання у галузі кримінології та кримінального права стосовно запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування, та сформулював пропозиції щодо профілактики цієї злочинності та вдосконалення чинного законодавства і практики його застосування.

Охоплюючи в цілому основні наукові положення, викладені в дисертації та авторефераті дисертації, вважаємо, що автор на основі вивчення теоретичного та практичного матеріалу щодо предмета дослідження здійснив важливий внесок у кримінологічну науку та кримінальне право, напрацювавши нові, самостійні та оригінальні авторські теоретичні висновки й практичні рекомендації, які відрізняються творчим змістом дослідження та є актуальними і значущими для кримінології та кримінального права.

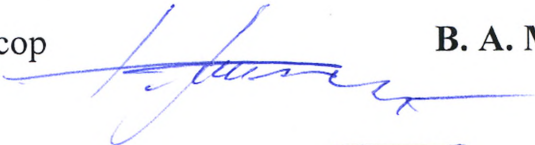
Таким чином, рецензована дисертація є завершеною, кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто здобувачем, що характеризується єдністю змісту, містить висунуті ним раніше не захищені наукові положення та отримані нові науково обґрунтовані теоретичні та прикладні результати у галузі кримінології та кримінального права, які у сукупності розв'язують важливе теоретичне та прикладне завдання запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування та містять пропозиції з удосконалення чинного законодавства і практики його застосування.

Дисертаційне дослідження Запорожець Руслани Андріївни «Запобігання шахрайству у сфері іпотечного кредитування» за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право повністю відповідає вимогам до кандидатських дисертацій, передбаченим пунктами 9, 11, 12, 13 та іншим положенням Порядку присудження наукових ступенів,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, основним вимогам до дисертацій та авторефератів дисертацій й іншим керівним документам Міністерства освіти і науки України, а сам здобувач заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

професор кафедри публічного права
Національного технічного університету
України «Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»,
доктор юридичних наук, професор

В. А. Мисливий

Учений секретар університету

А. А. Мельниченко

